

УДК 72.012.6

кандидат мистецтвознавства Вергунова Н.С.,
n.vergunova@gmail.com, orcid.org/0000-0002-8470-7956,
Харківський національний університет будівництва і архітектури

ДО ПИТАННЯ ПРО ВПЛИВ НООСФЕРИ НА СУЧАСНУ АРХІТЕКТУРУ

Виявлені дослідження, що розкривають вплив біосфери та ноосфери на сучасну архітектуру. Розглянуто теоретичні концепції, що мають відношення до задоволення матеріальних і духовних потреб сучасного суспільства, що відображаються в уявленнях про призначення архітектури в ХХІ столітті.

Ключові слова: біосфера, ноосфера, інформаційне поле, сучасна архітектура, містобудування.

Постановка проблеми. У більшості інформаційних джерел розглядаються семантичні перетворення архітектури та дизайну в цілому, але не розкривається їх комплексне зближення та інтеграція. У загальнотеоретичному осмисленні проблематики використані роботи наступних дослідників: І.О. Добріциної, В.Н. Бабіча, А.Г. Кремлева, Л.П. Холодової та інших авторів.

Мета дослідження полягає у виявленні впливу біосфери та ноосфери на сучасну архітектуру, для подальшого аналізу цих процесів в уточненні інтеграції методів архітектурного і дизайнерського проектування, що позначилися в мистецтві постмодернізму другої половини ХХ століття і, найімовірніше, отримують подальший розвиток в ХХІ столітті.

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**:

- розглянути теоретичні концепції, що розкривають вплив біосфери та ноосфери на сучасну архітектуру;
- виявити спрямованість цих концепцій та визначити їхню роль у формуванні сучасної архітектури.

Виклад основного матеріалу. Для термінів «біосфера» і «ноосфера» характерна наявність різноманітних трактувань і дефініцій, але в першому випадку спостерігається більш визначене і стабільне наукове позначення. В.І. Вернадський дає визначення біосфери (грец. Βιοσ – «життя» і σφαῖρα – «сфера, куля»), спираючись на космістській підхід, який передбачає «признання існування особой жизненной оболочки в ее тесной взаимосвязи с Космосом и его совокупными закономерностями» [2]. Іншими словами, біосфера – це навколишня екологічна зона планети, а в результаті взаємодії в ній геохімічних процесів і біологічних систем складаються саме такі умови, які необхідні для підтримки життя на Землі [7, с.66].

Поняття «ноосфера» також обговорюється в наукових колах, при цьому залишається суперечливим терміном, часто із неоднозначним тлумаченням. Звична і часто використовувана багатьма дослідниками розшифровка значення «ноосфера» (грец. Νόος - «розум» і σφαῖρα – «куля», дослівно – «сфера розуму»), введена В.І. Вернадським, визначає ноосферу, як сферу «взаимодействия общества и природы, в границах которой разумная человеческая деятельность становится определяющим фактором развития» [1]. Критики вчення про ноосферу головним чином вказують на те, що це вчення утопічне і носить не науковий, а релігійно-філософський характер [2].

Інші дослідники пропонують нове трактування цього поняття, зокрема Л.С. Гордіна, акцентуючи увагу на поняттях «розумність» і «свідомість», як ключових у розумінні ноосфери і проаналізувавши роботи В.Н. Дьоміна, К.Е. Ціолковського, В.Н. Волченко, виводить формулювання, згідно з яким ноосфера – «це Універсальне семантичне поле Свідомості». Ця дефініція представлена в статті «Этико-экологические и конституционно-правовые механизмы ноосферного развития», опублікованій в колективній монографії «Человек и общество: ноосферное развитие» [2, с.372-392].

На сьогоднішній день у біотехнологіях, що стрімко розвиваються та їх з'єднанні з інформаційними технологіями деякі дослідники виявляють соціоекологічну трансформацію, що веде до формування ноосферного суспільства, в якому «разум окажется превыше материи. Передовые технологии и способы организации производства и новый тип общественных отношений могут дать возможность впервые в человеческой истории отойти от эксплуатации одних людей другими» [6].

Таким чином, поняття ноосфери в контексті архітектури ми можемо розглядати як процеси створення штучного архітектурно-дизайнерського середовища в рамках реального біологічного поля, що представляє собою наше звичне оточення. Подібні процеси повинні завжди відбуватися з урахуванням основних факторів цього поля, і, в першу чергу, екологічних, керуючись принципом «не нашкодь».

При цьому поняття біосфери, що має на увазі навколишню екологічну зону планети, обумовлює необхідність благополучного існування і підтримки відповідних умов для життя на Землі. Більш глибоке розуміння того, що земна біосфера є єдиним функціонуючим організмом, призводить людство до переосмислення уявлень про сенс власного існування. З огляду на взаємозв'язок життя кожної людини з іншими представниками всіх біологічних видів і з геохімією планети в складній симбіотичній системі, можна зробити висновок, що всі ми залежні від здоров'я організму і відповідальні за його стан. Отже,

«жизнь людей в их непосредственном окружении и сообществе должна обеспечивать общее благополучие более широкой биосферы» [7, с.66].

Поняття біосфери та ноосфери також знаходять відображення в контексті архітектури, фігуруючи як в теоретичних дослідженнях, так і в практичній діяльності проєктантів. Американський філософ і економіст Джеремі Ріфкін (Jeremy Rifkin), будучи прихильником концепції сталого розвитку та застосування альтернативної енергетики, в книзі «Третья промышленная революция» наводить дані про проєкти генеральних планів інфраструктури міст для створення працездатної системи в «зеленій» промисловій ері, що зароджується [7].

Генеральні плани, розроблені для міст Сан-Антоніо (США) і Рим (Італія); провінції Утрехт (Нідерланди) і князівства Монако, засновані на революційній концепції життєвого простору, коли нові енергетичні режими переплітаються з новими засобами комунікації, а просторова орієнтація змінюється фундаментальним чином [7, С.62-63]. Якщо перша промислова революція сприяла появі вертикальних міст з щільною забудовою, то друга промислова революція сприяла розвитку менш централізованих приміських зон, що поширювалися вшир, до горизонту.

На думку Д. Ріфкіна, третя промислова революція передбачає ґрунтовно іншу конфігурацію, зокрема, генеральні плани, що розробляються ним і іншими учасниками, «встраивают существующие городские и пригородные пространства в биосферную оболочку». Заплановано «создание тысяч биосферных регионов, каждый из которых представляет собой узел, связанный энергетическими, коммуникационными и транспортными системами третьей промышленной революции с охватывающей континент сетью» [7, с.63].

Більшість інфраструктур міських і приміських комплексів, будучи спадщиною першої (XIX століття) і другої промислових революцій (XX століття), споживає величезну кількість викопного палива з відповідними викидами вуглекислого газу в атмосферу. Підвищення продуктивності на основі створених технологій, безпрецедентне зростання населення і урбанізації світу, поява нового виду людини – «Homo urbanis», все це було досягнуто за рахунок руйнування екосистем Землі.

Д. Ріфкін акцентує увагу на формуванні стійкого міського середовища, що супроводжується реінтеграцією людства в усіх суміжних доменах. Серед її ключових положень більш ефективне використання ресурсів і вдосконалені планувальні рішення для забезпечення життя людей, на які спрямовані генеральні плани розвитку інфраструктури третьої промислової революції, що воз'єднує існуючий житловий простір, виробничі приміщення та розважальний простір з більш масштабною біосферою [7, с.66].

Вивчення міського середовища як складової ноосфери представлено в роботах російського архітектора А.В. Маслова. Зокрема в книзі «Новая архитектура в исторической среде» А.В. Маслов зазначає, що «Город как элемент ноосферы – не только памятник материальной культуры», ведь «в строении его ткани, в улицах, переулках и дворах, как в извилинах мозга, аккумулярована наша общая память и творческая энергия» [4].

Місто і естетичні закономірності його побудови є твір мистецтва, що безперервно змінюється. Зважаючи на цю змінність біологічний і соціальний аспекти екології міста доповнюються духовним аспектом. «Проблемы сложившейся среды охватывают не только биологические факторы, но и состояние общественного сознания, формой и носителем которого является город. Город неотделим от своих обитателей. Между ними изначально устанавливается неразрывная во времени прямая и обратная связь» [4].

У книзі «Cognitive Architecture. From Biopolitics to Noopolitics» під редакцією Дебори Хауптман (Deborah Hauptmann) і Уоррена Нейдіча (Warren Neidich) поняття біосфери і ноосфери розглядаються в контексті архітектури, урбанізму і дизайну. Особлива увага приділяється комплексному, інтегрованому розумінню міського середовища в біосферній оболонці, що сприяє стійкому репродукуванню живих організмів в цілому і в ноосферному полі, що охоплює результати розумової діяльності людини (від мови, мистецтва, культури, релігії, техніки і наук до цивілізацій як матеріальних слідів цієї діяльності) [8, с.456-463].

Пов'язані з поняттями біосфери і ноосфери концепції, так чи інакше, розвивають теорію про цінності інформації як невичерпного ресурсу, здатного задовольняти потреби багатьох користувачів одночасно. При цьому більш важливим аспектом є не володіння інформацією, а доступ до неї. Якщо в індустріальну епоху матеріальним позначенням присутності людини були предмети і речі, то в ноосферному суспільстві, де «постоянно только изменение», тезаврація матеріального майна буде менш значима, а «продолжительное владение уступит место доступу – режиму краткосрочного использования, более всего отвечающего главному ресурсу эпохи: информации. Будущее общество будет «менее материальным и более «церебральным» [3; 5; 9, с.54].

Окремі аспекти дематеріалізації життєвого простору людини проявляються і сьогодні, зокрема в мініатюризації і багатофункціональності предметної культури; маловідходних технологіях і використанні відпрацьованих матеріалів як вторинної сировини; витісненні фізичного простору кіберпростором; автоматизації виробничих процесів та інших явищах [10].

Ці та інші процеси безпосередньо пов'язані з поняттям «інновація» (лат. *Novatio* – «оновлення» або «зміна», з приставкою *in* – «у напрямку»), що в широкому сенсі позначає нововведення і/або перетворення в різних сферах життєдіяльності людини, засноване на нових ідеях, винаходах та відкриттях. Слід зазначити, що поняття новизни не є абсолютним показником, його істотність може варіюватися, а виконання бути у віданні як радикальних, так і інкрементальних методів і підходів.

Інформаційна насиченість в плані виробничого досвіду застосування технологій і використання матеріалів, як і глобальність комунікаційних можливостей, що складається в доступності множинних інформаційних джерел, міжнародних стратегій перенесення і запозичень інновацій, інтелектуальної власності, сприяє інноваційному розвитку економіки, що, в свою чергу, обумовлює принципові зміни в архітектурі.

Висновки. У науковій статті наведені та розглянуті деякі дослідження, що розкривають вплив біосфери та ноосфери на сучасну архітектуру. Ці дослідження, в своїй більшості, спираються на основні положення концепції сталого розвитку, спрямованої, в тому числі, на збереження екологічної рівноваги біосфери. Інноваційні розробки в даному випадку є сполучною «речовиною» в об'єднанні і інтегруванні перманентно виникаючих наукових проривів в областях, що на перший погляд не мають спільного знаменника, але утворюють, згодом, єдині конгломерати.

Бібліографічний список.

1. Всемирная энциклопедия: Философия / Гл. научн. ред. и сост. А.А. Грицанов. – М.: Современный литератор, 2001. – 1312 с.
2. Гордина Л.С. О современном понятии «Ноосфера» [Электронный ресурс] // Ноосферный город. — Режим доступа : <http://noospheracity.com/o-sovremennom-ponyatii-noosfera>
3. Куликов А.С. Архитектура и ноосфера [Текст] / А.С. Куликов, Е.А. Белякин // Вопросы современной науки и практики. — Тамбов : Университет им. В.И. Вернадского, 2013. – № 47(3). — С. 98-106.
4. Маслов А.В. Новая архитектура в исторической среде / А.В. Маслов. – М.: Стройиздат, 1990. – 192 с.
5. Налимов В.В. Вселенная смыслов [Текст] / В.В. Налимов // Общественные науки и современность. — М. : Президиум Российской Академии наук, 1995. – № 3. — С. 122-132.
6. Новожилова Е.О. Ноосферное общество: новый исторический тип социально-экологических систем [Текст] / Е.О. Новожилова // Вестник

Адыгейского государственного университета. — Майкоп : АГУ, 2013. — № 4(130). — С. 10-27.

7. Рифкин Д. Третья промышленная революция / Д. Рифкин. — М.: Альпина нон-фикшн, 2014. — 407 с.

8. Hauptmann D. Cognitive Architecture. From Bio-politics To Noo-politics / D. Hauptmann, W. Neidich. — Delft : Delft School of Design, 2011. — 600 p.

9. Rifkin J. The Age of Access: How the Shift from Ownership to Access is Transforming Capitalism / J. Rifkin. — London : Penguin Books, 2001. — 322 p.

10. Wernick I.K. Materialization and Dematerialization: Measures and Trends / I.K. Wernick, R. Herman, S. Govind, J.H. Ausubel. — The Liberation of the Environment, 1996. Daedalus. Journal of the American Academy of Arts and Sciences, Vol.125. — P.171-198

Вергунова Н.С.,

Харьковский национальный университет строительства и архитектуры

К ВОПРОСУ О ВЛИЯНИИ НООСФЕРЫ НА СОВРЕМЕННУЮ АРХИТЕКТУРУ

В статье выявлены исследования, которые раскрывают влияние биосферы и ноосферы на современную архитектуру. Рассмотрены теоретические концепции, имеющие отношение к удовлетворению материальных и духовных потребностей современного общества, отражаемых в представлениях о назначении архитектуры в XXI веке.

Ключевые слова: биосфера, ноосфера, информационное поле, современная архитектура, градостроительство.

Vergunova N.,

Kharkiv National University of Construction and Architecture

THE INFLUENCE OF NOOSPHERE ON MODERN ARCHITECTURE

The article covers research and studies which reveal the influence of biosphere on modern architecture. The theoretical concepts and practical achievements applied to the satisfaction of material and immaterial needs of modern society can be reflected in the purpose of architecture in the 21st century.

Keywords: biosphere, noosphere, information field, modern architecture, urban planning.